

Budaörsi
Latinovits Színház

Molière:

Képzelt beteg

Háttéranyag és tanítási segédlet pedagógusoknak

Készítette: Gyeskó Ágnes

Kedves Tanárnő és Tanár Úr!

Magyartanárként és osztályfőnökként is tudom, és aki próbálta, mind tudja, mekkora fáradság egy színházlátogatást megszervezni és előkészíteni. Ki kell választani a korosztálynak megfelelő darabot és előadást, esetleg előre meg is kell nézni, hogy megfelelő-e a színvonala a produkciónak. Gondolkodni kell azon is, beilleszthető-e és hogyan a tananyagunkba, akár az irodalom, akár pl. az emberismeret és etika tananyagba, vagy akár az osztály közösséggé formálódásának folyamatába. Meg kell rendelni a jegyeket, a jegyek árát össze kell szedni, persze, el is kell menni a jegyekért, a szülőkkel egyeztetni, az utazást megszervezni, különösen akkor bonyolult ez a feladat, ha másik településre kell elmennünk. Ha későn érünk haza, egyeztetni a többi kollégával, hogy ne feleltessék a tanulókat és még más, itt fel nem sorolt teendők. Így nem meglepő, ha arra már kevés idő és energia jut, hogy előkészítsük az élményt, és hogy a látottakat feldolgozni segítő órákat találjunk ki. Előadásainkhoz ezért készítünk olyan segédanyagokat, amelyek megkönnyítik azoknak a pedagógusoknak a munkáját, akik diákjaikkal ellátogatnak hozzánk.

Reméljük, hogy hasznosnak találják ezt a kezdeményezést, és szeretnénk, ha visszajelzéseket kaphatnánk Önöktől, hogyan váltak be a segédanyagok, sikerült-e az órákon kipróbálni, segítették-e a feldolgozást.

Molière és a Képzelt beteg az iskolai tananyagban

Molière klasszikus szerző, legalább egy drámája szerepel az irodalom kerettantervben. Az érvényben lévő tananyagszerkezet kronologikus, ezért középiskolában 10. osztályban a klasszicizmus poétikájának tanításakor általában a Tartuffe, ritkábban A fősvény c. műve válhat tananyaggá, de választható más mű is az írótól. A általános iskolák 7-8. évfolyamán valamint a nyolcosztályos és hatosztályos gimnáziumok számára egy dráma feldolgozását írja elő a kerettanterv, ez szabadon választott mű lehet. A hatosztályosban elsősorban komédiát javasol, itt cím szerint is említi a Képzelt beteg c. művet.

A probléma-centrikus irodalomtanítás lehetővé teszi, – és néhány osztályban még lehetséges így tanítani – hogy a művet (főként ezt az előadást) mint beavatás-történetet értelmezzük, melyben Argan megszabadul a magára erőltetett szerepétől, gyermeked függőségeitől és megtanul normálisan, természetesen élni. Így ehhez a fejezethez is kapcsolhatjuk a drámát (Szövegértés – szövegalkotás tananyag 9. oszt.) Ugyanebben a tananyagban 7. osztályban a Komikum fejezetben is magától értetődő helye van A fősvény mellett vagy helyette.

Hogy melyik darabot választja a pedagógus, azt nagyobb részben a kialakult szokások befolyásolják, ill. az a tény, hogy a tankönyvben melyik műhöz találhatóak feladatok és ismeretterjesztő anyagok. Az is szerepet játszhat a döntésünkben, hogy a műben megfogalmazott problémák mennyire aktuálisak, fontosak éppen akkor a közösségünk számára, és bizony az a tény is, hogy van-e éppen a környékünkön jó színházi előadása a drámának, ami segíthet feltárni a mű konfliktusrendszerét, és amit könnyebben megértene a diákok – a drámák olvasása általában is sokszor nehéz a tanulóknak az elbeszélő művekhez képest. Molière szövegei pedig a 20. századi fordítások ellenére is lassúak lehetnek, más nyelvi regiszteren szólalnak meg, mint amit a diákok még elevennek, mainak tarthatnak, és kellőképpen élvezhetnek.

A Latinovits Színház előadása alkalmas arra, hogy Molière világával megismertesse a diákokat. Választhatjuk kiegészítő élményként is arra az esetre, ha egy másik művel foglalkozunk közösen az irodalom órákon. Valószínű, hogy ez a gyakoribb eset, ezért az előadást előkészítő és feldolgozó óra elsősorban azoknak készül, akik nem fogják a művet elolvasni, és nem fognak róla tanulni kötelezően.

Természetesen azok számára is ajánljuk az előadást, akik el is olvassák a művet, és erről a műről tanulnak részletesebben. Ebben az esetben igen termékeny az a szempont, hogy a dramaturg hogyan és miért változtatott az eredeti szövegen. Milyen értelmezési különbségek adódnak ebből a változtatásból. Mind a *ráhangelő*, mind a *reflektáló óra* az ő számukra is segítség lehet.

A tananyaghoz illesztés egyéb lehetőségei:

- Az irodalom tananyag bármely egységéhez, amelyben a komikumról tanulunk. Egyrészt a komikum minden fajtájára is találunk példákat a műben és az előadásban, a humor, a szatíra, a groteszk és az irónia egyaránt jellemző. Másrészt a komikum drámai megjelenési formáira is, a jellem- és a helyzetkomikumra.
- Az 5-6. osztályos erkölcsstan tantárgy 2 fejezetéhez is: 1. a testi és lelki egészséghez nyilvánvalóan illeszkedik a mű alapproblémája: ki tekinthető betegnek, mit jelent a hipochondria, és hogyan viszonyuljon a hipochonderhez a környezete, ill. 2. a kapcsolatokról szólóhoz, amelyben a saját kapcsolati háló szerkezetének tudatosításához jelenthet nagy segítséget Argan kapcsolatainak megvizsgálása.
- A 7-8. osztályos erkölcsstan anyagban is 2 fejezethez: 1. a drogokhoz kapcsolódhat a betegségtudat és a gyógyszerek mértéktelen szedésének problémájával a mű, ill. 2. a hit és világlép problémájához a tévhit, kényszerképzetek révén.
- A 11-12. osztályos etika tantárgyban a kapcsolatok etikája részben beszélgethetünk a mű által felvetett problémákról, amikor a szeretetkapcsolatokról, a családon belüli felelősségről és a családi élet válságairól beszélgetünk, ill. érinthetjük a betegekkel való törődés kérdéskörének tárgyalásakor a mű által felvetett problémákat.
- A 9-10. osztályos dráma és tánc tantárgy tanításához igazán sok lehetőséget, ötletet nyújt az előadás, pl.: az ének és a zene funkciói egy előadásban; a dramatikus kifejezőmód sajátosságai; általában a dráma és a színház formanyelvének tanulmányozásához; az improvizációs készség fejlesztéséhez lehet hasznosítani egyes részleteket (újrajátszatni, átíratva lejátszatni, szituációs gyakorlatokat kitalálni stb.) Másrészt ha színháztörténetet is tanítunk, akkor a commedia dell'arte jellegzetességeinek a bemutatására is alkalmas a darab és az előadás, és ehhez is kitalálhatunk kreatív feladatokat.
- A kommunikációról tanultakhoz bármelyik évfolyamon kapcsolható a mű, mert nagyon életszerű, átélhető helyzeteket tartalmaz pl. apa – gyermeke, férj – feleség, testvérek kommunikációját, és egyik sem olyan, amelyet át akarnánk élni. Érdemes itt a játsszmákat játszó kommunikáció és a valódi, természetes emberi kommunikáció különbségéről beszélni. És alkalmas a dráma a kongruens és inkongruens kommunikáció közti különbség megvilágítására is.

Molière komédiáiról és a Képzelt beteg c. darabról

Minthogy ezt az oldalt nemcsak magyartanároknak, hanem bármilyen szakos osztályfőnököknek is szánjuk, ejtünk néhány szót a komédiákról és e mű tartalmáról is.

Molière drámái általában jellemvígjátékok. Ezekben a főhősnek egy vagy néhány uralkodó tulajdonságát eltúlozva ismerhetjük meg. Ezzel/ezekkel a tulajdonságaival, ill. az ezekből fakadó rossz döntéseivel tönkretenné a családját, de váratlan, többször meseszerű fordulatok miatt a végén ez mégsem történik meg, minden jóra fordul. Olyan komoly problémákat, konfliktusos helyzeteket mutat Molière, amelyekből akár következhetne tragikum is, sőt, ez logikusabb, életszerűbb volna. A mű mégis komédia, mert az uralkodó esztétikai minőség a darabban a komikum, annak minden fajtája jelen van: humor, szatíra, irónia, groteszk, és mert jóra fordul a főhős sorsa. Molière hisz abban, hogy a világ rendje helyreállítható, bár ehhez néha hihetetlen megoldásokra van szükség.

A commedia dell'arte műfajából örökölt állandó jellemek, helyzetek és konfliktusok szolgáltatják művei alapját: pl. a lusta szolgáló, a gyámoltalan szerelmesek, a kicsinyes, fősvény, zord apa, a tűzről pattant szolgáló; az apa máshoz akarja adni lányát, mint akit ő szeret, a fősvény vagy hiszékeny vagy úrhatnám főszereplőt rászedik, a szolgálólány csejt szó stb.

A Képzelt beteg főalakja a hipochonder családfő, aki mindent és mindenkit a saját betegségének rendel alá, még a lánya jövődöbelijének kiválasztását is. Ez teremti meg a drámái alaphelyzetet. A konfliktus Argan és a lánya, Angyalka között alakul ki. A tettváltások során egyrészt e házassági tervről akarja a szereplők egy csoportja Argant lebeszélteni, másrészt rá akarják döbbszteni (Toinette és Berarde), hogy az orvosok sarlatánok, és ő igazából nem is beteg. A családfő központi figura. Mindegyik szereplő szinte kizárólag a hozzá való viszonyában érdekes, ebben a viszonyrendszerben határozódik meg. 2 szereplő, Angyalka és szerelme, Cleante az elhibázott döntést szeretné megváltoztatni. 2 szereplő, a testvér és a szolgáló nemcsak a rossz döntést akarja módosítani Argannal, hanem ennek okát is meg akarja szüntetni: Argan betegségtudatát. 3 szereplő pedig fönn akarja tartani ezt a helyzetet, a felesége, az orvos és annak fia. (Az előadásban kevesebb a szereplő. Erről bővebben ld. lentebb.) Mindhárman hasznot húznak Argan betegségéből, ill. a feleség talán arra számít, hogy a férje előbb-utóbb belehal a kezeléseibe. Így ők teszik mindinkább betegségtudatosá. A feleségnek való megfelelni vágyás, a gondoskodás és szeretet „kiérdemelésé” is motiválhatja Argant arra, hogy betegnek érezze magát. De ezzel már belementünk az előadás értelmezésébe.

Ugyancsak a commedia dell'arte hagyományának felel meg az, hogy a szolga az urával szemben vaskos tréfákat enged meg magának, és beszédmódja kendőzetlen.

A főszereplő egyes jellemvonásaiban eltér a józan ész kívánalmaitól. A klasszicista ízlés és világkép azonban megkívánja, hogy a racionalitás értékrendje is megjelenjen a darabban. Ezt mindig olyan szereplő képviseli, akinek érzelmi kapcsolata van a főszereplővel, de a megjelenő konfliktusban nem vesz részt. Ő a rezonőr, aki az író szócsöve, véleményének megszólaltatója. Ebben a darabban Argan testvére, Bérarde.

A Latinovits Színház előadásának hangsúlyai

Az előadás Illyés Gyula fordításának alapján készült. Kárpáti Péter dramaturg azonban erőteljesen átformálta a szövegét sőt a szerkezetét is.

Szereplők

A szereplők száma kevesebb az előadásban, mint a drámában. A gyógyszerész, a közjegyző és az egyik doktor szerepét kihagyták az előadásból, és a közjáték szereplői közül csak Polichinelle maradt meg. Az a tény, hogy Argannak 2 orvosa van, rámutat a darabban arra, hogy milyen fontos neki a saját vélt betegsége, de e nélkül is kiderül ez, tehát nem szükséges sem még egy orvos, sem a gyógyszerész megjelenése. Így jóval egyszerűbb, áttekinthetőbb a szereplők rendszere. A gyógyszerész jelenetében Tamáska, az orvos fia szerepel. A közjegyző mondandóját rövidítve a feleség szájába adja a dramaturg. A közjátékok kimaradtak, ill. mások kerültek a helyükre, ezért az ott szereplőkre sincs szükség. Így rövidebb is az előadás, mint a darab, ezért gyerekek számára élvezhetőbb.

Argan 2 lányát egyetlen színésznő játssza más-más jelmezben. Ezt értelmezhetjük úgy is, hogy Argan számára nincs nagy különbség 2 gyermeke között, egyformán szereti őket, ill. másik megoldás, hogy Argannak voltaképp mindegy, melyikük melyik, nem ismeri igazán a gyermekeit, nincs velük különleges viszonya, nem érdekli, melyikük milyen is valójában, az ő nézőpontjából ugyanaz a kettő. Angyalka neve beszélő név. Megmutatja, hogy a lány szelíd, inkább a zárdát választja a házasság helyett, de nem akarja nagyon feldúlni az apját a viselkedésével.

Az előadásban a feleség nem teljesen egyértelműen csak a férje vagyonára pályázó, förtelmes lény, mint a drámában. Inkább csak nem tudja már szeretni az undorítóvá, talán impotenssé vált férjét, ugyanakkor tovább táplálja annak betegségtudatát, nem tudja megváltoztatni a helyzetet.

Berard, Argan testvére testben, lélekben egészséges: két pofára eszik, fejen áll, zokni nélkül sem fázik, és őszintén nem érti, miért tartja fenn a bátyja ezt a képtelen állapotot, amiben nem leli örömét, megnyomorítja vele a környezetét, és épp Angyalka jövőjét készül tönkre tenni. Berarde a problémát főleg abban látja, hogy Argan hagyja magát megtéveszteni az orvosoktól amiatt, hogy tekintélyes, tanult embereknek véli őket, akik ezt meglovagolva uralkodnak rajta és kihasználják.

Épp ezért próbálkozik egy kis, házi színelőadással (Isd. a közjátékoknál) is az észérvei mellett. Ő az egyetlen, aki nyíltan felteszi a kérdést: „Neked voltaképpen mi a bajod?”

Az orvos (Purgo – szintén beszélő név) és fia, Tamáska vígjátéki figurák: az egyik dörzsölt csaló, a másik teljesen idióta. Jeleneteik az előadás legszórakoztatóbb részei. Ugyanakkor groteszk módon félelmetes alakok is.

Toinette őszintén szereti gazdáját, úgy tűnik, a feleség megítélésével kapcsolatban téved, de minden mást tisztán lát, és minden erejével, találékonyságával, színészi képességeivel és rendkívüli ötleteivel próbálja Argant „meggyógyítani”. Ebben az előadásban teljes sikert is arat.

Közjátékok

A közjátékoknak több funkciójuk is van. Egyrészt a kor színházi szokásai miatt Molière-nek bele kellett írnia énekes és táncos jeleneteket a drámába, ezek népszerűek és szórakoztatóak voltak, a közönség elvárta őket. Másrészt a közjátékok ráirányítják a figyelmet arra, hogy színházban vagyunk, amit látunk, az csak játék. Ez természetesen visszahat a drámai cselekményre is. Ilyen kontextusba helyezve másként hatnak Argan tettei. A legfontosabb szerepük azonban más. Az *első közjátékban* a drámában egy idősödő szerelmes énekel szerelméhez, aki asszonybőrbe bújít ördög, sárkány, aki nem törődik Polichinelle érzelmeivel. Ráadásul a közjegyzői jelenet után található a drámában, amelyben a feleség, Beline a saját örök és erős szerelméről beszél Argannak, ami természetesen nem igaz, de ekkor ez még nem derül ki. A közjáték így párhuzamba állítható a drámai cselekménnyel, segíthet a nézőnek eligazodni a házaspár érzelmeiben, és előre vetíti a végkifejletet, amelyben Argan feleségéről is kiderül, hogy nem szereti a férjét, és éppolyan sárkány, mint a közjátékban a feleség. Emellett a kicsi jelenet bohóctréfába torkollik, amelyben Polichinelle urat eltángálják. Ezt a közjátékot azonban az előadásból kihagyták. Helyette egy ugyancsak bohóctréfa jellegű jelenetet írtak a darabba, amelyben Polichinelle a zenemester, Cleante pedig a nem túl tehetséges tanítványa. Ebből a fiú ügyefogyottsága is kiderül, valamint dramaturgiai előkészítése a későbbi jelenetnek, amelyben Cleante a zenemester helyetteseként megy Argan házába, hogy találkozzon szerelmével.

A *második közjátékot* Beralde hozza ajándékba Argannak, hogy jó kedvre derítse. Ebben a fiatalság erejéről, élvezetéről és a szerelemről énekelnek a drámában. Ehelyett az előadásban újra Polichinelle úr jelenik meg mint doktor egy óriásbáb-beteg társaságában. A jelenet nem is burkoltan arról szól, hogy az orvosok csalók, sarlatánok, és csak a kiszolgáltatott emberek pénzét akarják megszerezni, a betegséget még be is beszélve nekik, az ő kezük között az ember csak bábfigura lehet. Ezzel Beralde célja nyilván az, hogy bátyját jobb belátásra térítse, szembesítse helyzetével a művészet erejének segítségével.

A *harmadik közjátékban* a drámában maga Argan is szereplővé válik, hiszen az ő orvossá avatási szertartásáról van szó. Voltaképp ez ugyanolyan színjáték, mint a többi, de Argan ezt nem veszi

észre. Itt egybeér a dráma valósága és a drámán belüli fikció. Ehelyett azonban nem közjáték, hanem valódi megoldás lesz az előadás végének feloldó jelenete: Argan elindul a gyógyulás útján, ahogyan megszabadul álságos feleségétől, és a hazug viszonyból kilép, úgy mond búcsút a félig-meddig ráerőszakolt, félig fölvetett szerepének – a képzelt beteg szerepének. Az előadás legvége pedig egy váratlan fordulattal az egész darabot teszi zárójelbe mintegy közjátékká téve az előadást: életünk közjátékává, amely bennünket szembesít élethazugságainkkal, színjátékainkkal.

Jelenetek kihagyása és cseréje

Néhány jelenet lényegét 2-3 mondatban összefoglalva bele lehet írni más jelenetekbe, ezzel jelentősen rövidebbé és dinamikusabbá lehet tenni az előadást. Pl. az I. felvonás 7. és 8. jelenetére nincs szükség, a közjegyző szövege unalmas és hosszú, ezt a feleség szájába lehet adni, az pedig kiderül a későbbiekben, hogy a szerelmes Cleante-t Toinette értesíti a készülő érdekházasságról.

Bonyolultabb a helyzet a III. felvonás változtatásaival, amikor Argan halottnak tettei magát, hogy próbára tegye felesége szerelmét. A darabban először felesége hazugságával szembesül egy igen rövid jelenetben, azután lánya állhatatosságáról bizonyosodhat meg. Az előadásban a két szembesítő jelenetet felcserélték. Így a hatás erőteljesebb, a közönség először olyan információt kap, amit biztosabban tud eleve, hogy Angyalka szereti apját, és később tudjuk meg azt, ami lebegtetve volt, hogy a feleségnek elege van a férjéből és az örökségre pályázik. Így egyfajta fokozás érvényesül az előadásban. Másrészt a feleség a darabban azonnal kimutatja a foga fehérjét, amint megtudja, hogy a férje meghalt. Az előadásban először uralkodik magán, játssza tovább a gyászoló, nevelt lányáért felelősséget érző asszony szerepét, ill. talán nem is játssza annyira. Viszont amikor Argan „feltámad”, akkor elveszti a józanságát, nekítámad, szemrehányást tesz, hogy miért is nem halt meg ráöntve szíve összes keserűségét. Azokat a szavakat, melyeket a darabban Arganról mond, azokat az előadásban Argannak mondja. Így érthetőbbé válnak a feleség szempontjai, az ő életének problémái is, ill. sokkal erősebben szembesülhet Argan azzal, hogy elvesztette a nejét.

Ezután a drámában Argannak azt ajánlják a családtagjai, legyen a saját orvosa, felöltöztetik és orvosá avatják a harmadik közjátékban. Ezzel nem oldják meg problémáját, hanem résztvevői maradnak továbbra is Argan játszmájának, azon belül próbálnak valamiféle élhetőbb életet kínálni neki. Az előadás megoldása valószínűbb megoldás: elindítják Argant a valódi gyógyulás, a játszmáktól mentes, szabad élet felé. Ugyanakkor az egészről derül ki a végén, hogy csupán játék volt.

Argan problémáinak és viszonyainak értelmezése

Az előadásban igen hangsúlyossá válik az a nézőpont, hogy miért és kiért beteg ill. „beteg” Argan, vagyis mi az oka és a célja ezzel a játszmával, amit öntudatlanul talált ki magának, mit kap ettől az állapottól, ill. mi alól mentesül emiatt.

Argan önző és gyermeki. Az egész családja alkalmazkodik az állapotához. Háza népének az életét igen erősen meghatározza az, hogy a családfő beteg. Ugyanakkor valójában nem élnek vele, nincsen közös életük, közös programjaik, rajta kívül, nélküle élnek az életüket. Argan a betegségével látszattörődést, látszatfigyelmet vív ki magának, olyan, mintha minden körülötte forogna, ugyanakkor a szolgáló nem veszi komolyan, ha hívja a gazdája, nem jelenik meg rögtön, a feleség mindig nélküle megy el, a lányai mindig máshol vannak. Betegsége teher mindenkinek, inkább nem vesznek róla igazán tudomást. Azt a kevés törődést viszont betegként kapja meg: nagyobb lánya érdeklődését, a neje babusgatását, és így betegen joggal kaphat külső segítséget is, figyelmet az orvosaitól. Figyelmet, törődést, szeretetet akar voltaképpen, semmi mást. Csak nem tanult meg szeretet adni és elfogadni. Egyenrangú kapcsolatokra képtelen. Feleségével gügyögnek egymással, kislányával ordít és meg akarja verni. Egyszerű, normális kommunikációra is eléggé képtelen. Gyermeki énjét az első felvonás legvégén mutatja meg leginkább: ül a földön csokit majszolva és elhagyatva sír, mert őt nem értik meg a gyerekei. „Nincsenek többé gyermekek” – mondja egyáltalán nem felnőttként.

Nyilván az öregedéssel, a tehetetlenné válással is szembe kell néznie Argannak. Egy fiatal feleség mellett ez még nehezebb (közös gyermekük sem tudott születni...). Ha betegségbe menekül, a probléma másfelé tolódik: nem öreg, csupán beteg.

Ez a helyzet persze úgy tud fennmaradni, hogy a többiek részt vesznek ebben a cirkuszban, pedig mindenki tudja, hogy Argan nem beteg vagy legalábbis nem annyira, mint mutatja, és főként nem a teste. (A gyermekeiről nem derül ki, hogy tudják-e.)

A betegség állapota mentesít sok kellemetlen és kényelmetlen felnőtt kötelesség teljesítése alól. Ez a nem szerelmes feleségnek is kapóra jöhet: egy beteg férjjel nem szabad házasságot élni az ő érdekében.

Színpadkép, díszlet, jelmez

A színpad benyúlik a nézőtérbe, a széle nem párhuzamos a széksorokkal. Ezzel közelebb is kerül hozzánk a tér és ki is tágul. A szabálytalan elrendezés sugallhatja azt is, hogy szabálytalan Képzelt beteg előadást fogunk látni. Nem hagyományos a szöveg és a koncepció. Ugyanakkor a beteg és betegsége szabálytalanságára is utalhat: egy beteg, aki voltaképpen nem is beteg, vagy nem úgy, ahogyan gondolja magáról. Betegek a társas kapcsolata, a kommunikációja.

Díszlet kevés van: egyetlen igazi szék lábtartóval, párnák és rudak ill. vézna oszlopok. Ezekon kívül átlátszó műanyag székek és pianínó alkotják a lakás bútorzatát. Nem igazi, csak olyan, mintha bútor lenne, inkább játék, mint valódi. A mennyezet tükreiben láthatóak a szereplők fejével lefelé, a játék megkettőződik, ha akarnák, ők is észlelhetnék önmagukat, amint szerepet

játszanak. Ez a tükrös mennyezet egy helyen lyukas, sérült, nem teljes – a családi játszójuk is sérült.

Ez nem lakás, inkább szimbolikus a tér: rámutat a mesterkélt, színlelő, nem igazi családi szerepekre és viszonyokra. Ugyanakkor arra is utal, amire az előadás végi kis csavar is, hogy színházban vagyunk, az egész csak játék, nem igazi semmi, csupán kelléktárgy.

A jelmezek időtlenek, nem korhoz kötöttek. Argan nem pizsamában vagy pongyolában van, gyógyszer, lázmérő, a betegség szokásos kellékei nincsenek, ágyat nem látunk. (Moliére is székről ír egyébként.)

Ráhangelő óra a Latinovits Színház Képzelt beteg előadására

A ráhangelő feladatok célja, hogy a saját korábbi irodalmi és élettapasztalataikat mozgósítsák a tanulók, hogy bevonódjanak a darab által felvetett problémákba. Sokkal nagyobb érdeklődéssel mennek a színházba (vagy akár olvasnak el valamit), ha tudják, hogy miről is lesz ott szó, és ha közük van hozzá.

Kis csoportban dolgoznak a tanulók (4-6 fő), mert így mindenki kénytelen gondolkodni, ezáltal valóban a saját élményeit felidézni, nem a tanár vagy egy aktív diáktársa elvárásait hallgatni, másrészt így mindenki szóhoz juthat.

A csoportokat a tanár is beoszthatja, de a diákok is választhatnak. A 6. csoportba olyan diákok kerülhetnek, akiket nem hoz zavarba az, hogy tereknek, tárgyaknak metaforikus értelmük van, és jól tudják ezeket értelmezni, a 7. csoportba olyanok, akik érzékenyek a komikumra, vagyis van humorérzékük, és így tovább, érdeklődés szerint. Legyenek kb. azonos létszámú csoportok!

A tanár csak annyit mondjon meg előre, hogy színházba fogunk menni, és ezzel az órával készülünk rá. Se a mű címét, se a szerzőjét először nem kell tudniuk a diákoknak.

Ha tananyag egyébként irodalomból ez a dráma, és szeretnék, ha elolvassák, akkor persze megmondjuk előre, mit fogunk nézni, és ha vannak olyanok, akik olvasták már a művet, ők kerüljenek egy csoportba, ha lehet.

I. Címmeditáció

Pókhálóábrában felírunk a táblára 2 fogalmat: **BETEG** és **KÉPZELT**

Feladatok:

1. Írjátok először egyéni munkában minimum 4-4 szót, szókapcsolatot szabadon, ami esetekben jut külön-külön ezekről a fogalmakról! Ezután egyeztetsetek a csoportban a többiekkel, kinek mi jutott eszébe! Írjátok le mások ötleteit is a füzetetekbe (más színnel)!

2. Most kapcsoljátok össze a 2 fogalmat egy szó szerkezetbe! Beszéljétek meg, magyarázzátok el, szerintetek mit jelenthet! (Önmagát képzeletben betegnek vagy mások tartják annak? Hogy lehet betegséget képzelni? Kezeleni kell-e az ilyet?)

3. Milyen problémát jelez ez a szókapcsolat? Ismertek-e hasonló embert és/vagy problémát a saját életetekben, hallottatok-e már képzeletben betegekről? Beszéljétek meg!

(Elképzelhető, hogy tájékozottabb tanulók ismerik a hipochonder szót, nem baj, ha a többiek is megtanulják.)

II. Az előadás plakátjának, szórólapjának értelmezése

Feladatok:

1. Figyeljétek meg ezt a plakátot (szórólapot)! Mi minden látható a képen? Értelmezzétek!

2. Mit sugall az előadásról ez a kép? Mit vártok egy olyan előadástól, aminek a címe: Képzelt beteg és ez a plakát reklámozza, ill. fejezi ki a lényegét? Beszéljétek meg, és ezután egyénileg mindenki írjon az elvárásairól néhány mondatot a füzetébe!

3. Közzététel – ha az osztály és/vagy a tanár igényli, néhány értelmezést ill. elvárást hallgassunk meg együtt! (1-1 szószóló minden csoportból tömören foglalja össze, mire jutottak.) Ez azonban kihagyható.

{A férfi (nagyon valószínű, hogy a főszereplő) inkább idős (ráncok, ősz haj), csinos zakóban van, egy szkafander van a fején, ami hermetikusan zárja el a külvilágtól – fél a fertőzéstől, de ezzel a finom ám persze veszélyes fagyitól is, a férfi szenved, láthatóan sóvárog, de nem tud enni, stb. Kb. ezekre számíthatunk. Fontos, hogy a szkafandert ne gondolják valódi jelmeznek, hanem megértsék a kép metaforikus jellegét.}

III. A mű rövid tartalmának ismertetése

Tanári közlés: Egy család néhány napjáról szól a dráma, amelyben a középkorú, inkább idősödő családfő, az apuka a képzelt beteg. 2 lánya van, egy kisgyerek és egy ifjú, eladósorban lévő. Fiala felesége nem édesanyja a lányoknak. A házban él még egy házvezetőnő-betegápoló is. Argan, a főszereplő jó módú. Azért ilyen furcsa a neve, mert a darab Franciaországban játszódik.

(Fontosnak tartom, hogy ne mondjunk ennél többet, hogy ne kösse meg a sok információ a diákok fantáziáját. Még azt sem kell tudniuk, hogy mikor játszódik a cselekmény. A szórólap alapján inkább 20. századnak tűnik. Persze, ha tananyaggá tettük, akkor már sok diák tudja, hogy a szerző mikor élt, de ne kapjon hangsúlyt ez a tény. Így elérhetjük, hogy a mű valóban időtlen problémájára figyeljenek és ne egy speciális korszakhoz kössék a témát, a jellemeket. És nem fogja zavarni őket az, hogy maiak a jelmezek.)

IV. Díszlet, jelmez, színpadkép, konfliktus

Feladatok:

1. Az 1. jelenet Argan (a családfő, a képzelt beteg) szobájában játszódik. Moliére, a szerző nem írja le, mi található a szobában. Képzeljétek el a szoba berendezését! Milyen tárgyak veszik körül? Milyen lehet Argan jelmeze? Nem kell a szórólap információjához tartani magatokat.

Akik nem olvasták: A verzió

A/2. Argan egyedül van a színen. Az ő monológjával kezdődik az előadás. Hogyan képzelitek ezt a helyzetet? Hol és hogyan van a színen Argan, milyenek a fények, hangok? Vajon miről beszél és hogyan ebben a monológban?

A/3. Milyen konfliktusokat szülhet egy családban, ha van egy képzelt beteg családtag? Készítsetek listát!

A/4. Mit tippeltek, mi lesz a dráma konfliktusa? (Jóslás-játék)

Akik olvasták: B verzió

B/2. Tekintsétek át a dráma jeleneteit! Ti melyik részeket hagynátok ki vagy rövidítenétek le, ha ti volnátok a dramaturgok? Melyiket miért? Indokoljátok döntéséteket!

B/3. Milyen konfliktusokat szülhet egy családban, ha van egy képzelt beteg családtag? Készítsetek listát! (ua.)

B/4. Még mi mindenről szólhatna egy ilyen dráma? Miért épp ezt a konfliktust dolgozta ki véleményetek szerint Moliére?

Értelmező órák a Képzelt beteg c. előadás megtekintése után

(Ha nem tesszük kifejezetten tananyaggá ezt a művet, akkor is érdemes értelmezni, megbeszélni az előadást. Az élményt is mélyítjük ezzel, megtanítunk „látni”, azaz egyfajta művészetértési, színháznézési gyakorlatot szereztetünk a tanulókkal. Az alábbi feladatokhoz kb. 4 tanítási óra kell. Válogathatunk is belőlük.)

I. Argan és a többiek viszonyrendszerének és az előadásnak az értelmezése

Mozaikelvű csoportmunkában beszéljük meg az előadást, melynek lényege, hogy 7 csoport 7 különböző problémát tárgyal meg, azután elmondják az osztálynak (1 szószóló), hogy mire jutottak. A füzetükben dolgoznak a diákok.

Természetesen, ha el is olvasták a művet, akkor minden csoportban a darab és az előadás hangsúlyainak különbségére is rá lehet és kell kérdezni. Ezeket a kérdéseket, feladatokat dőlt betűvel közöljük.

Minden csoport kezdje azzal a munkát, hogy pár percben egymással megbeszéljük, mi minden tetszett nekik az előadásban, ill. mi az, amit nem értenek, amiről szívesen beszélgetnének, vagy ami egyáltalán nem tetszett. Írjanak ezekről ötletlistát a füzetükbe. Mondjuk meg a diákoknak, hogy a csoportmunka és a közzététel után visszatérünk ezekre.

1. csoport: Argan mint férj

1. Hogyan viselkedik és hogyan beszél Argan a feleségével a mű első részében? És a felesége övele?
2. Jellemezzétek a köztük lévő viszonyt találó kifejezésekkel!
3. Hogyan viszonyul Béline a férje betegségéhez? Betegnek tartja-e valójában?
4. Meglepőnek tartottátok-e a feleséget leleplező jelenetet? Miért igen, miért nem?
5. *Miért cserélték föl a két halott-tettető jelenetet az előadásban?*
6. Értelmezzétek az előadásban azt a furcsaságot, hogy a feleség épp akkor borul ki, és leplezi le magát, amikor a férjéről kiderül, hogy mégis él. Mivel indokolható ez a reakció lélektanilag?
7. Hogyan éli meg Argan, hogy a felesége nem szereti? Mit mond, mi látszik rajta?
8. Véleményetek szerint mit tanul meg Argan ebből a jelenetből önmagáról?

2. csoport: Argan mint testvér

1. Hogyan, milyen eszközökkel akar segíteni Argan (és Angyalka) problémáján Beralde?
2. Miért épp egy színdarabbal kívánja „felvidítani” Beralde a bátyját?
3. Értelmezzétek a kis színdarabot! Miért báb az egyik szereplő?
4. Milyenek Argan reakciói a darab közben?
5. Milyen ellentéteket és párhuzamokat mutat az előadás a testvérek között? Melyik milyen és mit csinál?

6. Milyen párbeszédet folytatnak egymással a testvérek? Idézzétek föl, miről és hogyan beszélnek egymással!
 7. Mit tanulhatna Argan a testvérétől az életről és önmagáról, ha kicsit jobban figyelne rá?
3. csoport: Argan mint apa
1. Miért döntött úgy a rendező, hogy ugyanaz a szereplő játssza mindkét lányt? Mi lehet ennek a szimbolikus tartalma Argan nézőpontjából?
 2. Miért éppen Angyalkának hívják a nagylányt?
 3. Miért akarja Argan Angyalkát Tamáskához adni? Miért nem fontos számára Angyalka ízlése, indíttatása?
 4. Véleményetek szerint észreveszi-e Argan, hogy Tamáska lüke? Miért gondoljátok úgy?
 5. Hogyan és miért akarja Lujzácskát büntetni? Hogyan beszél a kislányával? Mi mindenre utalnak ezek a dolgok?
 6. Értelmezzétek az 1. felvonás végét, amikor Argan egyedül marad: a földön ül, sír, csokit eszik. Mit mond?
 7. Meglepő-e számotokra a leleplezős jelenet? Mi derül ott ki apa és lánya kapcsolatáról?
 8. Véleményetek szerint mit tud meg a lányáról és mit tanul itt meg Argan önmagáról?
 9. *Miért cserélték föl a két halott-tettető jelenetet az előadásban?*
4. csoport: Argan mint gazda, úr
1. Hogyan viselkedik Argan Toinette-tel? És Toinette Argannal?
 2. Írjatok találó kifejezéseket kettejük kapcsolatára!
 3. Miért tartoznak össze, miért függnek egymástól?
 4. Milyen a kapcsolata Toinette-nek a többi szereplőhöz?
 5. Mi minden bizonyítja, hogy Toinette tudja, hogy Argan csak képzelet a betegsége? Idézzétek föl jeleneteket, mondatokat ennek alátámasztására!
 6. Hogyan, mi mindennel akar Toinette segíteni Arganon?
 7. És Angyalkának?
 8. Miért lehet sikeres a mű végén Toinette „gyógyító” ötlete?
 9. Véleményetek szerint mit tanul meg Toinette-től a végére Argan önmagáról?
5. csoport: Argan mint páciens
1. Argan monológja a mű legelején miről szól? Miért alkalmas ez arra, hogy elkezdje a drámai cselekményt?
 2. *Miért van a drámában 2 orvos és egy gyógyszerész is?*
 3. *Miért van az előadásban csupán egy orvos? Mit nyert és mit veszített így a mű?*
 4. Mi derül ki az orvos és fia szakértelméről a műben? Hogyan vizsgálják Argant és milyen gyógymódokat javasolnak?
 5. Miben különbözik ettől Toinette mint orvos eljárása? Hasonlítsátok össze a két jelenetet!
 6. Mi minden bizonyítja, hogy Tamáska nem normális?

7. Van még egy orvos – beteg jelenet az előadásban: a Berarde által hozott színjátékban. Értelmezzétek ezt a kis színjátékot! Miért báb az egyik szereplő?
8. Miféle betegségeket képzel be magának Argan? (Kiderül a Toinette-tel való egyik beszélgetésből.)
9. Véleményetek szerint voltaképpen mi a baja Argannak? Ha nem a teste, akkor a lelke beteg-e? Mik lehetnek azok a problémái, amelyek miatt betegségeket képzel magának?
10. *Az előadás megoldása más, mint a darabé. Hasonlítsátok össze, és értelmezzétek a két befejezést!*

6. csoport: Színpadkép, díszlet, jelmez

1. Milyen a színpad alakja és mekkora? Miért ilyen? Mit jelenthet ez?
2. A tárgyak közül melyek utalnak arra, hogy egy lakásban vagyunk? Így képzelétek a színpadképet?
3. Milyen rendhagyó tárgyakkal találkozhatok az előadás során? Miért ilyenek? Mit jelentenek?
4. Miért nincs ágy a színpadon?
5. Milyen a szoba mennyezete? Miért ilyen? Értelmezzétek!
6. Miért nem Moliére korabeli ruhákban játszanak a színészek? (A költségvetési megfontolásokat nyugodtan figyelmen kívül hagyhatjátok.)
7. Hogyan mutatják a jelmezek a karakterek jellegzetes vonásait? Vegyétek számba a szereplőket!
8. Az egyéb kellékek és a fények hogyan segítik a mű megértését?

7. csoport: a komikum megjelenése a műben

1. Gyűjtsetek össze minél több komikus jelenetet az előadásból!
2. Válasszatok ki egy számotokra nagyon kedveset! A komikum milyen fajtáira találtatok benne példát? Indokoljátok!
3. Miért mondhatjuk, hogy Purgó és Tamáska groteszk figurák és a jelenetük egyes részei is azok?
4. Hogyan érvényesül a helyzetkomikum Tamáska jeleneteiben?
5. Komikusnak találjátok-e azt, amikor Toinette beöltözik orvosnak? Mi minden adja ennek a jelenetnek a komikumát?
6. *A darabban Toinette mint orvos azt mondja Argannak, hogy a tüdeje beteg. Az előadásban azt, hogy a veleje. Mire jó ez az apró szövegmodosítás?*
7. Életszerűnek, hitelesnek tartjátok-e az előadás megoldását?
8. *Hasonlítsátok össze a darab végét az előadásával! Értelmezzétek a kétféle megoldást! Melyik mit mond el Arganról ill. az ilyen emberek „betegségének” „gyógyításáról”?*
9. Írjátok le néhány mondatban összefoglalva, miért vígjáték a Képzelt beteg!

II. A csoportmunka közzététele és megbeszélése

A csoportok képviselői egyenként előadják, amire jutottak közösen. Mindegyik megszólalás után a többieknek is legyen lehetőségük reflektálni, kiegészíteni. Ezután vegyünk elő az óra elején írt ötletlistát, és kérdezze meg a tanár, maradt-e valakiben megválaszolatlan kérdés. Vagy együtt röviden, vagy a csoportjukban ezeket még meg lehet beszélni.

III. Argan jellemtérképe (kihagyható feladat)

Alkossa meg ezek után minden csoport Argan jellemtérképét! A neve köré 4 jellemző tulajdonságot írunk, de mindegyiket az előadásból vett érvekkel (3-3) támasztunk alá. Csomagoló papírra dolgozzanak a diákok színes filcekkel. A kész műveket kiragasztjuk a teremben és tanulmányozzák egymás munkáit!

IV. Kreatív jelenetek – hogyan is van ez az életünkben?

Továbbra is a csoportokban maradunk. Minden csoportnak 2 jelenetet kell kitalálnia és eljátszania. Ne hagyjunk túl sok időt a kidolgozásra, legyenek improvizált szövegek! (A commedia dell' arte hagyományra is utalhatunk: alapkarakterek, alaphelyzetek, rögtönzött szövegek.)

1. csoport – Szereplők: férj és feleség (6 fős csoport kell)

Képzeltetek el egy olyan helyzetet, amelyben a férj nagyon szeretne valamit csinálni (valamit mondani, valamilyennek lenni), a feleség viszont ezt egyáltalán nem szereti. (Rendszeresen pecázni v. sörözni v. tekézni stb. jár a haverokkal, mindig szanaszét hagyja a holmiját és összesározza a szőnyeget, mindig elfelejti a feleségnek fontos dátumokat, állandóan rosszakat mond az anyósára stb.)

Találjatok ki 3 párbeszédet és játsszátok is el a többieknek!

A – A feleség, bár nem szereti a dolgot, de ezt nem mondja a férjének, szavaiban teljesen alárendelődik, de közben lerí róla, hogy ez borzalmas neki.

B – A feleség elképesztő vehemenciával támad a férjre, meg akarja akadályozni, hogy a dolog úgy legyen, ahogy a férj akarja, veszekednek.

C – A feleség megpróbálja érvényesíteni a saját érdekeit érvekkel. A férj is ezt teszi, vitatkoznak.

(Az A helyzet pl. az inkongruens kommunikációra. Vigyázzunk, hogy a C semmiképp ne legyen veszekedés! Nem kell mindhárom párbeszédnek ugyanarról a problémáról szólnia. A gyerekeket nem szokta zavarni, ha fiú játszik nőt vagy lány férfit.)

2. csoport – Szereplők: 2 testvér

Képzeltetek el egy olyan helyzetet, amelyben az egyik testvér készül valamire, valami fontos eseményre az életében (iskolaváltás, házasságkötés, nagy műtét, külföldi út – bármi lehet), de a testvére (a barátokkal egyetértésben) nem tartja ezt jó elhatározásnak.

Találjatok ki párbeszédet, amelyekben a testvér különböző eszközökkel igyekszik meggyőzni a másikat, és rávenni, hogy változtassa meg terveit! Legyenek szelídebb és határozottabb ill. ésszerűbb és kevésbé ésszerű beszélgetéseik is (legalább kettő).

(A párbeszédnek nem kell ugyanarról a problémáról szólniuk.)

3. csoport – Szereplők: apa és gyermeke

Képzeltetek el, egy olyan helyzetet, amelyben az apa olyasmit kér a gyermekétől, ami számára rendkívül kínos vagy rossz, és nagyon nem akarja megtenni (utazzon el egy rokonhoz, és éljen vele pár hónapig, válasszon egy olyan foglalkozást, amit az apa szeretne de a gyerek nem, iratkozzon bentlakásos iskolába, ne találkozzon többé a szerelmével stb.).

Találjatok ki 3 különböző párbeszédet!

A – A gyermek tiltakozik, és érvekkel próbálja apját meggyőzni, de az a szokásos apai sztereotípiákkal válaszol, meg sem hallja őt.

B – A gyermek behódol, a szavak szintjén engedelmeskedik, de a mondatain és a metakommunikációján is látható, hogy borzalmas számára a dolog.

C – A gyermek érveket sorakoztat, de az apa is. Vitatkoznak.

(A három párbeszédnek nem kell ugyanarról a problémáról szólnia.)

4. csoport – Szereplők: tanár és diák

Képzeltetek el egy olyan iskolai helyzetet, amelyben a diák nem a tanár normáinak megfelelően viselkedik és/vagy beszél vagy vét a házirend ellen. (Csókolózik az aulában, többször „beszól” az órán hangosan egy osztálytársának, túl kihívóan öltözik, rendszeresen nem csinál házi feladatot, alkoholt iszik a kiránduláson stb.) Lehet a tanárnak is és a diáknak is igaza a dolog tartalmát illetően.

Találjatok ki 3 párbeszédet!

A – Az osztály nyilvánossága előtt a tanár leteremti, megalázza a diákot, aki szintén nem megfelelő eszközökkel védi meg magát (tettlelességig nem fajulhat).

B – Négy szemközt beszélgetve a diák megpróbál érvelni a saját igaza mellett, a tanár csak a sztereotípiái alapján, a saját hatalmának tudatában reagál.

C – Négy szemközt beszélgetve észérvekkel, egyenrangú félként vitatkoznak.

(A 3 párbeszédnek nem kell ugyanarról a problémáról szólnia.)

5. csoport – Szereplők: orvos és betege

Képzeltetek el egy olyan helyzetet, amelyben rá van a beteg szorulva az orvos segítségére, de az nem veszi komolyan, amit mond neki, szimulánsként kezeli, ill. az orvos meg akarja győzni páciensét arról, hogy nagy baj van, de a beteg nem veszi ezt komolyan.

Találjátok ki párbeszédet mindkét szituációra!

A – A beteg alárendeltségét érezteti az orvos, kicsinyíti annak panaszait, lekezelően bánik vele.

B – Az orvos észérvekkel akar hatni betegére, aki magas lóról beszél vele.

6. csoport – Tervezzünk díszletet és jelmezeket!

Olvassátok el a fenti szituációkat! Válasszatok ki közülük legfeljebb kettőt! Képzeljétek el, hogy ezek a jelenetek egy-egy színdarab részletei! A szereplők jellemét, egymáshoz való viszonyát és a helyzetet érzékeltetnetek kell a díszlettel, jelmezzel, a színpadképpel, a kellékekkel is. tervezzétek meg ezeket szavak és rajzok segítségével egyaránt! Meséljétek is el a többieknek közvetlenül a választott jelenet bemutatása után, és a rajzaitokat, vázlataitokat tegyétek ki a falra!

7. csoport – Komikum a hétköznapokban

Olvassátok el a fenti szituációkat! Válasszatok ki közülük legfeljebb kettőt! Találjátok ki és játsszátok el a párbeszédet úgy, hogy nagyon komikusak legyenek! Alkalmazzátok a komikum létrehozásának különböző eszközeit! Ha lehet, ne csak humorosak legyenek a jelenetek, szülessen másfajta komikum is! Helyzet- és jellemkomikummal is dolgozhattok.

V. Kreatív írásos feladatok

Főként házi feladatnak ajánlom őket. Jók arra, hogy a diákok gyakorolják a szövegalkotást, és reflektáló, saját élményt elmélyítő szerepük is fontos.

1. Átképzéletes fogalmazás: Angyalka naplórészlete (Lehet ott kezdeni, amikor találkozik Cleante-tal az utcán.)
2. Árnyékjelenet írása: Argan és a felesége párbeszéde, miután kiderült az igazság (Derüljenek ki belőle mindkét szereplő érzelmei, motivációi és legyenek őszinték ez egyszer!)
3. Argan belső monológja az előadás végén, mielőtt kimondja hangosan Toinette-nek, hogy kéri a reggelijét
4. Lélektani elemzés Arganról és az ő képzelt betegségéről
5. Komplex értelmező esszé az előadásról (A címet az esszé írója adja.)
6. Színkritika a Budaörsi Lapba az előadásról (A címet a cikk írója adja.)
7. *A darab és az előadás több szempontú összehasonlító értelmezése*
8. Legyetek rendezők! Válasszatok ki egy tetszőleges jelenetet Moliére művéből! Írjátok hozzá minél több rendezői instrukciót! Terjedjen ki a figyelmetek mindenre: díszlet, kellékek, jelmez, arcjáték, gesztusok, hangszín, hangerő, hanglejtés, stb. Minden szereplőnek pontos előírásokat fogalmazzatok meg: mit hogyan mondjon, de azt is írjátok le, hogy ezt rendezőként miért kéritek, mi az értelme annak az eszköznek, ötletnek.